

BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARIDA SPORT TURIZMI UCHUN ZARURIY EKSTRIMAL-IRODAVIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISH

G‘ofurov Azizbek Umarjonovich

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotasiya. Ushbu maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida sport turizmi uchun zaruriy ekstrimal-irodaviy sifatlarni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zarurati, jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy faoliyati natijasida talabalarning jismoniy tayyorligi, individual-psixologik xususiyatlari, ularning motivlar sohasi atroflicha o‘rganilib rivojlantirish to‘g‘risidagi fikr mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so‘z va iboralar: jismoniy tarbiya, yangi taraqqiyot, sport turizm, innovasion g‘oyalar, jismoniy madaniyat, Yevropa mamlakatlarida, barkamol inson, ta‘lim standartlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ilmiy-metodik.

Bugungi kunda jamiyatning yangi taraqqiyot bosqichida pedagoglar tayyorlash tizimini takomillashtirish, unga innovasion yondashuvlarni olib kirish va bu orqali mutaxassislarni tayyorlashning mahsuldor tamoyillari va modellarini yaratishga doir pedagogik faoliyat ustuvor vazifa sifatida baholanmoqda. Mazkur jarayon pedagogik ta‘limda muayyan g‘oyalar bilan e‘tirof etilgan bo‘lib, ular zamonaviy jamiyat rivojlanishining umumiy qonuniyatlari bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu bois, kadrlar tayyorlash tizimiga yangicha g‘oyalar, nazariyalar va yondashuvlarni olib kirish dolzarflik kasb etadi.

Hozirgi kunda ta‘lim muassasalarining oldiga qo‘yilgan muhim vazifalardan biri o‘quvchi va talabalarni jismoniy sog‘lom bo‘lib o‘sishi uchun jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanishga o‘rgatishdir. Sog‘liqni saqlash degan ibora hozirda juda keng ma‘no kasb etmoqda, uning zamonaviy ma‘nosini faqat salomatlik ma‘nosidagina tushunib qolmay, balki har tomonlama yetuk rivojlangan va yuksak amaliy hamda jismoniy ishlash sifatiga, o‘zgaruvchan iqlimga tezda moslashishga o‘rganishdan iborat deb talqin qilish mumkin. Ayni texnik yuksalish asri insondan harakatni tezkorlik bilan mohirona boshqara olishni, puxta jismoniy tayyorgarlikni talab etmoqda. Bu narsalarning barchasiga asos esa kichik yoshdan boshlab qo‘yiladi. Shuningdek, «jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish odam organizmini har tomonlama jismonan rivojlanishi va mustahkamlanishi, fiziologik funksiyalarning takomillashtirishi va sog‘lomlashtirishga olib keladi. Shug‘ullanuvchilarning yoshi, jinsi va o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda to‘g‘ri uyushtirilgan jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari yuqori samara beradi. Aks holda ular jismoniy tarbiyaning sog‘lomlashtirish vazifasini hal qilish borasidagi ahamiyatini yo‘qotadi»[1]. Demak, jismoniy ta‘lim va tarbiya jarayonida asosiy urg‘u jamiyatda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan bo‘ladi.

Ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiya sohalarining mavjud taraqqiyoti zamonaviy jamiyat qiyofasini belgilab bermoqda. “Zamonaviy jamiyatning eng muhim xarakterli jihati uning barcha sohalarida globallashuvning ko‘zga tashlanayotganligidir. Globallashuv o‘z-o‘zidan tezkor harakatlanish, zarur axborotlarni zudlik bilan qo‘lga kiritish, ularni qayta ishlash va amaliyotga samarali tatbiq qilishni taqozo etadi. Bu tarzda harakatlanish imkoniyatiga o‘z sohasining bilimdoni bo‘lgan, kasbiy malakalarni yuqori darajada egallay olgan, boy tajriba va mahoratga ega kadrlargina ega bo‘ladilar”. Shunday ekan, oliy ta‘lim muassasalarida kadrlarni tayyorlash jarayonida davrning mazkur talabini inobatga olish maqsadga muvofiqdir.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilarida sport turizmiga doir bilimlarni rivojlantirishga qaratilgan tadqiqot ishimiz uchun quyidagi ilmiy izlanishlar metodologik asos bo‘lib hizmat qildi:

Ma‘lumki, irodaviy sifatlar jismoniy tarbiyada inson harakatlarini psixofizik tartibga solishning mexanizmi sanalib, u murakkab vaziyatlarni yengish jarayonida namoyon bo‘luvchi shaxs xususiyatlaridan biridir. Jismoniy ta‘limda irodaviy sifatning namoyon bo‘lishi nafaqat, muvaffaqiyatga intilish, muvaffaqiyatsizlikka yo‘l qo‘ymaslik balki, insonda shakllangan axloqiy munosabatlarning shakllanganligi bilan ham tushuntiriladi. Hozirgi kunda, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarda irodaviy jihatdan tayyorlash ishlari dolzarb ahamiyat kasb etib qolmasdan, uni yanada rivojlantirishni talab etmoqda.

Ilmiy psixologik adabiyotlarga nazar soladigan bo‘lsak irodaviy sifatlarini turli talqinda yoritishga harakat qilishgan va quyida ularning psixologik tavsifi to‘g‘risida mulohaza yuritamiz.

Jasorat - og‘ir va xavfli sharoitlarda, g‘ayrioddiy qiyinchiliklarga qarshi kurashda yaqqol namoyon bo‘ladigan yuqori darajadagi o‘z-o‘zini nazorat qilish. Jasorat, chidamlilik va qat‘iyat talab qiladi.

Maqsadga intilish. Irodaviy jarayonda odamning maqsadni anglashi eng muhim rol o‘ynaydi. Kishining ko‘zlagan maqsadi qanchalik katta ahamiyatga ega bo‘lsa, u o‘z maqsadini amalga oshirish uchun shunchalik faol kirishadi. Maqsadga intilish – shaxsning o‘zidagi barcha kuchquvvatlarini oldiga qo‘ygan maqsadiga qaratish, o‘z xatti-harakatlarini ko‘zlagan maqsadiga erishish vazifasiga bo‘ysundirish, har qanday qiyinchilik va to‘siqlarga qaramay, maqsadni amalga oshirish uchun intilish qobiliyati.

O‘zini tuta bilish. O‘zini tuta bilish ham kuchli irodaning sifatlaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Bunday irodaviy sifatlar odamning o‘zini tuta bilishida, o‘z xatti-harakatlari, histuyg‘ulari, xulq-atvorini boshqara olishida gavdalanadi. O‘zini qo‘lga ola bilgan, sabrbardoshli kishi ahd qilgan qarorini bajarishga o‘zini majbur eta oladi. Lekin bunda uning ahd qilgan qaroriga qarshilik ko‘rsatuvchi istak va mayllariga erk bermaydi. U o‘z xatti-harakatlarini boshqarishning uddasidan chiqadi, noto‘g‘ri, o‘ylamasdan ish qilishda o‘zini to‘xtatib qola biladi. O‘zini tuta bilish – odamning o‘z xatti-harakatlari, his-tuyg‘ulari, xulq-atvori, faoliyati, muomalasi kabilarni boshqara bilishda aks etuvchi iroda sifati hisoblanadi.

Qat'iyatlilik. Insonning qiyinchilik bilan uzoq kurashga o'z imkoniyatlarini safarbar qila olishi. Masalalarning ba'zi birlari o'zining murakkabligiga ko'ra shaxsdan xotirjam, jiddiy va batafsil, atroflicha o'ylab, aql-zakovat amri bilan ish ko'rishni talab qilsa, boshqalari juda tez va odilona qaror qabul qilib, darhol topshiriqni yechish uchun ishga kirishishni taqozo etadi. Qat'iy yoki qat'iyatlik insonlarning ish-amallari va faoliyati mahsulini ko'rganimizda biz ularga havas bilan qaraymiz, qaysidir ma'noda qoyil qolamiz yoki aksincha, mujmal, qat'iyatsiz odamlarning holiahvoliga achinamiz. Yuqoridagi mulohazalar negizidan kelib chiqqanda, ushbu psixologik tushunchaga mana bunday ta'rif berish mumkin: qat'iyatlilik – bu shaxsning ob'yektiv va sub'yektiv vaziyatni tezda fahmlab, oqilona fikran baholab, o'z vaqtida asosli, o'ylangan, mustahkam, pishiq qaror qabul qilishi, hech qanday ikkilanishsiz, dadil bajarishga kirishishdan iborat irodaviy sifati (fazilati) hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogika bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularda yangicha dunyoqarash va tafakkurni tarbiyalash hamda jismoniy ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda ularning kasbiy kompetetligidan yuqori darajada foydalana olishda motivasion yondashuvdan foydalanish, motivasion favoliyatni yuzaga keltirish va shu asosda ijtimoiy o'zgarishlarga erishish maqsad qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909 сонли Қарори. // <https://lex.uz/docs/3171590>
2. Ғозиев Э.Ғ. Умумий психология. Тошкент, 2008 йил. –Б. 222-223
3. Хайриев Х. Ирода психологияси Тошкент, 2010 йил. 99-103
4. Жўраев Ў.Т. “Иродавий фаолликнинг вазиятли ва шахслилик детерминантлари” магистрлик диссертацияси Тошкент, 2016 йил.